Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти національних святинь Українського народу»
*(реєстр. № 15551 від 24.08.2026)**

Анотація. *В інформаційній довідці досліджуються питання удосконалення підстав кримінальної відповідальності за незаконне знищення, руйнування або пошкодження національних святинь Українського народу в контексті проєкту Закону України (реєстр. № 15551 від 24.08.2026).*

Проаналізовано відповідність запропонованих змін чинним міжнародно-правовим документам, які встановлюють обов'язок кримінально-правової охорони культурних цінностей, кримінальному законодавству України та правилам техніки нормопроєктування.

За результатами дослідження виявлено ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації законопроєкту під час правозастосовної діяльності.

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, культурна спадщина, національні святині, незаконне знищення, позбавлення волі.*

Вступ

Культурна спадщина України є не лише сукупністю об'єктів історичного та культурного значення, а й важливим складником національної ідентичності, історичної пам'яті та культурної самобутності Українського народу. Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини в умовах війни має наслідком втрату унікальних матеріальних носіїв історичної пам'яті, а в окремих випадках спрямоване на заперечення самобутності та історичної спадкоємності Українського народу.

Масштаб відповідних загроз підтверджується міжнародними організаціями. За даними ЮНЕСКО, станом на 29 липня 2026 року в Україні підтверджено пошкодження 545 об'єктів культурної спадщини, серед яких 156 релігійних об'єктів, 281 об'єкт історичного та/або мистецького значення, 43 музеї, 33 пам'ятники, 22 бібліотеки, 5 археологічних об'єктів та 5 архівів[1].

Обов'язок держав забезпечувати охорону культурних цінностей у разі збройного конфлікту передбачено Гаазькою Конвенцією про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, а її Другий протокол 1999 року, до якого Україна приєдналася у 2020 році[2], передбачає систему посиленого захисту культурних цінностей, що мають найбільше значення для людства, та вимагає встановлення заходів кримінального переслідування за серйозні правопорушення. Також варто зазначити, що 25 лютого 2025 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про правопорушення, пов'язані з

[1] Пошкоджені об'єкти культурної спадщини в Україні, верифіковані ЮНЕСКО. URL: https://www.unesco.org/uk/ukraine-war/damaged-cultural-sites

[2] Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99?lang=en#Text

культурними цінностями (Нікосійська конвенція 2017 року)[3], якою розширено перелік об'єктів, що вважаються культурними цінностями та підлягають захисту.

За даними проведеного Дослідницькою службою Верховної Ради України порівняльного дослідження щодо законодавчого регулювання процедури виявлення, охорони та збереження культурної спадщини, законодавство Європейського Союзу (далі – ЄС) не встановлює уніфікованих критеріїв цінності об'єктів культурної спадщини, а основою заходів з охорони культурної спадщини в кожній державі-члені ЄС є система правових норм, які визначають фіксовані характеристики (критерії) цінності об'єктів культурної спадщини, які є основними для їх класифікації[4].

З метою посилення кримінальної відповідальності за умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження національних святинь Українського народу розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти національних святинь Українського народу»(реєстр. № 15551 від 24.08.2026) (далі – законопроєкт), яким пропонується нова редакція статті 298 «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини» Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Доцільність диференціації кримінальної відповідальності залежно від особливої історичної, культурної, археологічної чи суспільної цінності об'єкта посягання підтверджується закордонним досвідом. Зокрема, у Франції передбачено відповідальність за знищення, пошкодження або руйнування класифікованих чи зареєстрованих історичних пам'яток, об'єктів археологічної спадщини, окремих категорій культурного майна та культових споруд із застосуванням покарання до семи років позбавлення волі, а за наявності кваліфікуючих обставин – до десяти років (Article 322-3-1 Code pénal)[5]. Характерною рисою європейських моделей є прив'язка підвищеної відповідальності до чітко визначеного законодавством статусу об'єкта, що забезпечує передбачуваність кримінально-правової заборони.

Основна частина

Визнаючи необхідність забезпечення принципу правової визначеності в контексті законодавчої регламентації підстав кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження національних святинь Українського народу, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Викликає зауваження пропонована законопроєктом редакція частини третьої статті 298 КК України щодо виділення окремого предмета посягання – пам'яток національного значення, яким не надано статусу національних святинь

---

[3] Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями : Закон України від 25 лютого 2025 року № 4261-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4261-IX#Text

[4] Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо особливостей встановлення критеріїв цінності об'єктів культурної спадщини у законодавстві Європейського Союзу та держав-членів ЄС. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/73999.html

[5] Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000032860817/2026-01-01?utm_source=chatgpt.com

Українського народу. Використання конструкції «яким не надано статусу» фактично передбачає існування двох рівнів особливої охорони: пам'яток національного значення та національних святинь. Водночас законопроєкт не встановлює процедур, критеріїв та суб'єкта, уповноваженого визначати, які саме пам'ятки набувають статусу «національних святинь». Незрозумілим є нормативне значення такого статусу, якщо пам'ятка вже має статус пам'ятки національного значення. Виникає питання: які додаткові юридично значущі ознаки відрізняють «національну святиню» від пам'ятки національного значення? Передбачена частиною третьою цієї статті санкція у виді позбавлення волі до п'яти років за усі можливі форми посягання не враховує різний ступінь фактичної шкоди конкретним об'єктам.

Пропонована редакція частини шостої статті 298 КК України потребує уточнення в частині визначення поняття «національна святиня Українського народу». З огляду на вимоги частини першої статті 2 КК України, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Тобто кримінальна відповідальність може наставати лише за діяння, склад якого визначений законом із достатньою чіткістю та передбачуваністю.

Окрім цього, не передбачено вичерпного переліку або процедури визначення таких об'єктів. Якщо статус «національна святиня» буде встановлюватися на підставі підзаконного акта або рішення органу виконавчої влади, виникне питання відповідності принципу законності кримінальної відповідальності, оскільки істотні ознаки складу кримінального правопорушення не повинні залежати виключно від дискреційних повноважень адміністративного органу.

З метою визначення меж кримінально-правової охорони культурної спадщини, зміст поняття «національні святині» потребує конкретизації його ознак.

Оскільки законопроєктом пропонується запровадити нову категорію об'єктів кримінально-правової охорони – «національні святині Українського народу», до набрання ним чинності у разі прийняття підлягатимуть вирішенню питання визначення таких об'єктів, їх офіційного переліку, правового статусу та порядку встановлення факту належності конкретного об'єкта до цієї категорії.

Положення законопроєкту щодо набрання чинності не узгоджується з позицією Конституційного Суду України, який у Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

Висновки

Пропоноване законопроєктом посилення кримінально-правового захисту культурної спадщини України набуває особливого значення в умовах збройної агресії Російської Федерації та систематичного знищення й пошкодження об'єктів культурної спадщини. Водночас законопроєкт потребує доопрацювання в частині визначення особливо охоронюваної категорії об'єктів, оскільки

міжнародні стандарти пов’язують посилений захист не лише з культурною цінністю об’єкта, а й із чітко визначеним національним правовим режимом його охорони.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*